

ELTE JOGI KARI TUDOMÁNY

SZERKESZTETTE
MEZEY BARNA

A SZIMBÓLUMOK ÜZENETE

ELTE EÖTVÖS KIADÓ
EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM

A szimbólumok üzenete

Szerkesztette:
Mazey Bar

2011. évi. 1. kötet

ELTE Jogi Kari Tudomány 14.

Sorozatszerkesztő: VARGA ISTVÁN

X 147859

A szimbólumok üzenete

A jogi kultúra jelképei:
eljárások, szokások,
formák és tárgyak

Szerkesztette:
Mezey Barna

Budapest, 2011

A kötet megjelenését támogatta:

„Európai Léptékkal a Tudásért, ELTE – Kultúrák Közötti Párbeszéd Alprojekt”

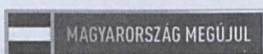
A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósult meg

(a támogatás száma TÁMOP 4.2.1/B-09/1KMR-2010-0003).

ÚJ SZÉCHENYI TERV

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujsechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000947880

© A szerzők, 2011

© Mezey Barna (szerk.), 2011

ISBN 978 963 312 054 5

ISSN 2060 9361

X 147 859

www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: Hunyady András, ügyvezető igazgató

Felelős szerkesztő: Szelid Veronika

Szakszerkesztő: Gábor Luca

Nyomdai munkák: Multiszolg Bt.

Tipográfia: Anders Tibor

Borítóterv: Váraljai Nóra

Tartalom

Előszó	9
Balogh Judit	
Fattyak, potyagyerekek, orozva költek – a törvénytelen gyermekek a magyar jogtörténetben.....	11
Bató Szilvia	
A halálbüntetés és Kossuth Pesti Hírlapja (1841–1844)	25
Bánkiné Molnár Erzsébet	
Jogi tartalmat megtestesítő tárgyak és funkciójuk a jászkun társadalomban	41
Beke-Martos Judit	
A protokoll hídja a jog és a szimbolika pillérei között	51
Bertényi Iván	
A vörös-ezüst sávozat és Aragónia	59
Béli Gábor	
Az eskütétel sajátos módjai a középkori Magyarországon	67
Bódiné Beliznai Kinga	
Ruházat és jelképek	87
Bónis Péter	
Az ausztriai polgári törvénykönyv szimbolikus jelentése a magyar jogtörténetben.....	103
Décsey Sándor	
Zászlógyalázási per (1956)	115
Föglein Gizella	
A nemzetiségi-kisebbségi szervezetek névszimbolikája Magyarországon (1945–1969)	129
G. Etényi Nóra	
Az európai balett, a küzdőtér és a laboratórium	145
Gosztonyi Gergely	
A (média)szabadság kis körei	169
Homoki-Nagy Mária	
A beiktatás	175

Horváth Attila

A hatalom ünnepe – az ünnep hatalma	185
---	-----

Jany János

Szimbólumok a keleti jogi kultúrákban.....	197
--	-----

Kabódi Csaba

A börtön jelképes funkciói	205
----------------------------------	-----

Kajtár István

Hadihajónevek a tengeri hatalom szimbólumrendszerében	255
---	-----

Karácsony András – Techet Péter

Idő és jog	269
------------------	-----

Kardos Gábor

A nemzetközi jog mint szimbólum és eljárás	295
--	-----

Koncz Ibolya Katalin

A néphittől a boszorkányfogalom jogtörténeti meghatározásáig	301
--	-----

Máthé Gábor

A Szent Korona-eszme	321
----------------------------	-----

Mezey Barna

A börtönarchitektúra szimbólumai	333
--	-----

Nagy Janka Teodóra

Jogi néprajzi, jogi kultúrtörténeti adatok az áldomáshoz	345
--	-----

Nótári Tamás

Kora középkori missziós politika és okirathasználat	355
---	-----

P. Szabó Béla

A hétszemélyes tábla ülészakának megnyitásával kapcsolatos ceremónia a 18. század második felében	369
--	-----

Pandula Attila

Fejezetek az „árpádsávos” zászló és lobogó történetéből.....	383
--	-----

Pap András László

Határok és szabad mozgás	393
--------------------------------	-----

Pálvölgyi Balázs

Kontraszt: a nem közveszélyes elmebetegek ápolási telepeinek ideája és a községi ápolás valósága a dualizmusban	429
--	-----

Peres Zsuzsanna

„Adjunk neki serleget a hőstettéért...”445

Schweitzer Gábor

A peleskei nótáriustól a falu jegyzőjéig463

Suba János

Az állam szuverenitásának jelképe a földrajzi térben: az államhatár határjelei477

Szádeczky-Kardoss Irma

A honfoglalás politikai szimbolikája491

Szigeti Magdolna

Hatalmi berendezkedés és hatalmi szimbólumok a Német Demokratikus
Köztársaságban507

Takács Péter

Az elfeledett „Jogtudomány”533

Varga Norbert

Az Osztrák–Magyar Monarchia középcímere555

Vitek Gábor

„Dignaremur comitatus arma atque sigillum dare.”
(A magyar vármegyék hitelesítési gyakorlatának történeti ciklusai a jogalkotás
tükrében)571

Völgyesi Levente

A városok hatalmi szimbolikája585

A kötet szerzői591

Az Osztrák–Magyar Monarchia középcímere

Varga Norbert

*Az országok címere szent
szimbolum, a melyben az egész
népnek multja van megérezékitve...*¹

A kiegyezést követően először 1874. február 9-én állapították meg Magyarország címerét, amelyet 1896-ban változtattak meg.² Már ekkor szükségesnek mutatkozott egy közös címer tervezése, amelynek eredményeként született meg a közös szervek használatára a középcímer, amelynek jogi alapját az 1867:12. tc.-ben és a Pragmatica Sanctióban (1723) lefektetett paritásos államszövetség gondolata szolgáltatta. Ezt a közjogi berendezkedést kellett a lehető legmegfelelőbb heraldikailag ábrázolni.³

Az ábrázolás során arra kellett törekedni, hogy a közös intézményeknél a címer- és a zászlóhasználatban kifejezésre jusson az Ausztriával létrejött közjogi kapcsolat.⁴ A *Buda-pesti Közlöny*ben 1915-ben megjelent legelső kézirat (236. sz.) tartalmazta „a közjogi viszonyoknak megfelelő”, Ausztriának és Magyarországnak „Házam címere által egybekötött címérből álló közös címér”-ét.⁵ A legfontosabb kérdés azonban az, hogy ez a címer megfelelt-e a dualista viszonyoknak. Oly módon történt-e a heraldikai ábrázolás, hogy kifejezi

¹ ILLÉS József: A közös intézményeink használatára rendelt címerek jogi jelentősége. *Turul*, 1917. 17. o.

² Az 1874. évi legfelsőbb elhatározásról NAGY Ernő: *Magyarország közjoga (Államjog)*. Budapest, 1891. 74. o.; KMETY Károly: *A magyar közjog tankönyve*. Budapest, 1911. 254. o.; FALUHELYI Ferenc: *Magyarország közjoga*. Budapest, 1926. 1. köt. 95. o.

³ CSÁNKI Dezső: Az új magyar úgynevezett közös címerről. *Századok*, 1916. 20. o. Barabási Kun József szerint is az 1867-ben létrejött paritásos dualizmust kellett megvalósítani az ország jelképeiben. BARABÁSI KUN József: *Bernatzik tanár és az új címerrendezés*. *Magyar Figyelő*, 1917/2. 9. o.; FALUHELYI: *Magyarország közjoga*. 96. o.

⁴ TURI Béla: A címer- és a zászlókérdés a közös intézményeknél. *Katolikus Szemle*, 1915. 29. köt. X. füzet. 1004. o.

⁵ Az új magyar és a közös intézmények használatára rendelt új címerek. (A *Buda-pesti Közlöny*, 1915. évi október hó 12-iki és november hó 6-iki, valamint 1916. évi márczius hó 10-iki számában megjelent legfelső kéziratok, miniszteri rendeletek és törvények szövege.) *Turul*, 1917/35. 1. o. A miniszterelnök, gróf Tisza István által kibocsátott rendeletek szabályozták a címerhasználatot. A 3969/1915. M. E. rendelet a címer leírását és a címerrajzokat tette közzé. Az 3970/1915. M. E. rendelet pedig az állami közép- és kiscímer, valamint az állami pecsét bemutatását tartalmazta. Az 1915-ös címerrendezésről tesz említést Feiszt György. FEISZT György: *Rövid magyar címertan és pecséttan*. Budapest, 1986. 65. o.

a paritásos dualizmust, amely egyrészt a trónöröklési törvényekben, másrészt pedig a „Deák Ferenc törvényének” is nevezett 1867:12. törvényekben öltött testet.⁶ Mielőtt erre a kérdésre megadnánk a választ, meg kell vizsgálnunk, hogy pontosan mit is ábrázol a címer.

A középcímer magában foglalta a két ország saját koronájával fedett középcímerét, amelyet egy-egy pajzstartó fogott közre, amely alatt egy jelmondatos szalag húzódott. A két címet összekötötte a Habsburg-család genealógiai címere, az aranygyapjas rend nyakláncja és a három legmagasabb érdemrend.

Az uralkodóház címere Ausztriának és Magyarországnak a címerpajzsa fölé emelkedik, mintegy a két címer „vállán” helyezkedik el úgy, hogy a magyar és az osztrák korona magasságban felülmúlják.⁷ Ez a pajzs kétszer hasított, amelynek középső vörös mezejében ezüst pólya található, amely az Ausztriai Házat; jobb oldalt aranyban koronás, kékkel fegyverzett, kiöltött kék nyelvű vörös oroszlán, amely a Habsburgokat, míg balról aranyban három, haránt helyzetű, csonkított ezüst sassal megrakott vörös harántpólya található, amely Lotharingát jelképezi. Ezen a pajzson helyezték el a hétabroncsos királyi koronát, amelyet az aranygyapjas rend nyakláncja vesz körül. Ez alatt találhatók a három legmagasabb érdemrend, a Mária Terézia-rend, a Szent István-rend és a Lipót-rend nagykeresztjei.⁸

Az osztrák címer négy, egymásra helyezett pajzsból áll: alap-, nagy-, közép- és szív-pajzs.

A szív-pajzson az Ausztriai Ház címere található: vörösben ezüst pólya. Ez került a középpontba és egyben a legelőkelőbb helyre.⁹

A középpajzs egyszer vágott és a fenti rész szintén egyszer, míg az alsó kétszer hasított, amelyen az örökös tartományok címerei találhatók: Alsó-ausztriai Főhercegség (kékben öt arany sas), Felső-ausztriai Főhercegség (hasított mezőben elől feketében arany sas, hátul ezüsttel és vörössel háromszor hasítva), Stíria Hercegség (zöldben vörösszarvú és vörössel fegyverzett ezüst párdúc, amely tüzet lehel), Karinthia Hercegség (hasított mezőben elől három egymás fölött lépő oroszlán, hátul pedig vörösben ezüst pólya) és Krajna Hercegség (ezüstben császári koronás, vörössel fegyverzett kék sas, amelynek melle és szárnya holdsarló alakú, arannyal és vörössel két sorban hétszer-hétszer sakkolt pánttal van megrakva).

A többször hasított és vágott nagypajzson a következő címerek találhatók: Cseh Királyság (vörösben arany koronás, arannyal fegyverzett, kétfarkú ezüst oroszlán), Galícia és Lodomeria királyság (kékben vörös pólyán lépő fekete holló, alatta három arany korona),

⁶ KMETY Károly: Nemzeti szimbolumaink térfoglalása. *Magyar Kultúra*, 1915/21. 353. o.

⁷ A két korona azonban nem egyenlő magasságú, ami nem jelent a két ország között alá-fölé rendeltségi viszonyt, tehát közjogi szempontból nincs meghatározó jelentése. Önmagában mindkét korona az állami főhatalmat jelképezi. CSÁNKI: Az új magyar úgynevezett közös címerről. 24. o.

⁸ Uo. 24–26. o. Polónyi Géza szerint az aranygyapjas rend nyakláncának semmi helye sincs a magyar címerben, mert az spanyol eredetű és egyedül az osztrákokhoz kapcsolódik. Az 1910. évi június hó 21-ére hirdett országgyűlés képviselőházának naplója. 27. köt. (továbbiakban: KN) Budapest, 1916. 290. o.

⁹ ILLÉS: A közös intézményeink használatára rendelt címerek jogi jelentősége. 14. o.

Dalmát Királyság (kékben három aranykoronás, szembenéző, arany oroszlánfej), Felső- és Alsó- Sziléziai Hercegség (aranyban aranykoronás és arannyal fegyverzett fekete sas, amelynek melle és szárnyai lóherelevélben végződő, középen kis kereszttel megtűzött, felfelé hajló ezüst pánttal), Salzburg Hercegség (hasított mezőben elől aranyban fekete oroszlán, hátul vörösben ezüst pólya), Morva Őrgrófság (kékben aranykoronás, arannyal fegyverzett, vörössel és arannyal sakkolt sas), Tirol Hercegesített Grófság (ezüstben aranykoronás és arannyal fegyverzett vörös sas, amelynek szárnyai egy-egy, lóherelevélben végződő arany pánttal), Vorarlberg Tartomány (ezüstben háromhasítékú vörös templomi zászló), Isztria Őrgrófság (kékben vörössel fegyverzett, lépő arany kecskebak), Bukovina Hercegség (késsel és vörössel hasított mezőben három hatágú arany csillag között szembenéző, természetes színű bölényfej), Bosznia és Hercegovina (aranyban a bal szélén ezüst felhőkből kinyúló, könyökben hajlított, vörös ruhás kar, pusztá kezében arany markolatú, kivont görbe szablya), Görcz és Gradiska Hercegesített Grófság (Görcz: hasított pajzs, elől harántvágott, fent kékben aranykoronás arany oroszlán, lent ezüsttel és vörössel hatszor balharánt vágott; Gradiska: hátul arannyal és késsel vágott mezőben ezüst horgonykereszt) és Trieszt közvetlen birodalmi város (vágott mezőben, fent aranyban, mindkét fején aranykoronás és arannyal fegyverzett, fekete fejű sas, lent vörösben ezüst pólya fölött, a mező aljából kinövő, liliomos végű, arany lándzsacsúcs).¹⁰

Az alappajzsban az osztrák császári méltóság jelképe szerepelt: aranyban mindkét fején királyi koronás, arannyal fegyverzett, fekete kétfejű sas, amely jobb karmában kardot és kormánypalcát, míg bal karmában birodalmi almát tart. E pajzs tetején kapott helyet az osztrák császári korona, amelyet egy jobbról álló, arannyal fegyverzett, feketével és arannyal vágott griff tart.

A magyar korona országainak egyesített címere egy közép- és egy nagypajzsból állt.

A hasított középpajzsban jobbról vörössel és ezüsttel hétszer vágott mező, balról vörös mezőben a zöld hármashalom aranykoronás, kiemelkedő középső részén ezüst, talpas kettős kereszt.

A nagypajzsban kapott helyet a Dalmát Királyság (kékben három aranykoronás, szembenéző oroszlánfejjel), Horvát Királyság (öt sorban ezüsttel és vörössel ötször-ötször sakkolt mező), Szlavón Királyság (kék mezőben kék ezüst, hullámos keskenypólya között, vörösben természetes színű, futó nyest, a felső keskenypólya fölött lebegő, sugárzó arannyal keretezett, hatágú vörös csillag), Erdély (vörös keskenypólyával osztott mező, fenn kékben arannyal fegyverzett, kinövő fekete sas, amelyet a felső jobb sarokban sugaras arany nap, a felső bal sarokban fogó ezüst holdsarló kísér, lent aranyban hét, hárommú vörös bátya, egy-egy zárt kapuval, két-két oromsorral és az oromsorok között két-két ablakkal), Bosznia és Hercegovina (aranyban a bal szélén ezüst felhőkből kinyúló, könyökben hajlott

¹⁰ Ez Szent Gergiusz lándzsáját ábrázolja.

vörösruhás kar, puszta kezében arany markolatú, kivont görbe szablya),¹¹ továbbá Fiume (vörösben sziklán álló, balra néző, arannyal fegyverzett, fekete kétfejű sas, amely bal karját fekvő barna urnán tartja, amelyből víz ömlik a szikla alja felé; a kétfejű sas fölött kék bélésű, lengő kék szalagos császári korona).¹² A pajzson a magyar Szent Korona található, amelyet egy fehérruhás angyal tart. A magyar címer ábrázolása pontosabb és közérthetőbb lett a korábinál. „A most megállapított magyar címér pedig nemcsak a közös címérben lesz így ábrázolva, hanem önállóan is, akár az angyalok által tartva, akár cserfa és olajággal övezetten is úgy, mint eddig, marad a mi külön állami címérünk, a mely a nem közös ügyekben megtartja azt a helyét és használatát, a mely eddig megillette.”¹³

Az egészet átfogja a címer alatt található aranyszélű ezüst szalag, amelyen a *Pragmatica Sanctio* következő szavai találhatók: „indivisibiliter ac inseparabiliter”.¹⁴

Fontosnak tartom megvizsgálni, hogy miért volt szükség új heraldikai ábrázolásra. Sajnos a korábbi helytelen ábrázolások miatt félreérthető helyzet alakult ki a két állam közjogi viszonyát illetően, amely főleg a külföldi, elsősorban osztrák jogtudósok nézeteiben jelent meg.¹⁵ Ez a helyzet azon kedvezőtlen körülmények miatt jöhetett létre, „melyek eddigelé meggátolták, hogy ennek a kapcsolatnak a lényege a »külön magyar« és »külön osztrák államiság paritásos dualizmusa« a maga tisztaságában bejusson az osztrákok és más idegen nemzetek köztudatába, illetőleg az ottani művelt közvéleménybe, első vonalban szerepelt annak a kapcsolatnak helytelen szimbolizálása az eddig használatos címerrel és lobogóval.”¹⁶ Kmety Károly szerint az „összbirodalmat” jelző korábbi címer és lobogó használata ilyen következményekkel járt. Az alkalmazása súrlódásokhoz vezetett és nemzetközileg félreértéseket eredményezett a két ország között, mert nem fejezte ki az állami önállóságot.

Széll Kálmán miniszterelnök 1902-ben azt nyilatkozta, hogy a címer és a zászló nem felel meg a közjogi viszonyok valósághű megjelenítésének. Ezért szerette volna, ha egy új címert rajzolnának meg, „mely egyfelől kifejezi a kapcsolatot és a pragmatikus közösséget, másfelől ezzel szemben annak a címernek a magyar államiságot, a paritást és a dualizmust is kifejezésre kell hoznia”.¹⁷ Nehézségekbe ütközött e terv realizálása, mert politikai akadályokat gördítettek

¹¹ Bosznia címere nóvum a korábbi címerrajzhoz képest. Pontosabban ábrázolták heraldikailag Szlavónia, Erdély és Fiume címereit. ILLÉS: A közös intézményeink használatára rendelt címerek jogi jelentősége. 16. o.

¹² Fiume címerrendezéséről lásd NAGY: Magyarország közjoga (Államjog). 70–71. o.

¹³ ILLÉS: A közös intézményeink használatára rendelt címerek jogi jelentősége. 16. o.

¹⁴ Az új magyar és a közös intézmények használatára rendelt új címerek. 1–4. o.; CSÁNKI: Az új magyar úgynevezett közös címeréről. 22–26. o. A címer leírása: BERTÉNYI Iván: *Kis magyar címertan*. Budapest, 1983. 84–85. o.; BERTÉNYI Iván: *Új magyar címertan*. Budapest, 1993. 80–81. o.; FALUHELYI: Magyarország közjoga. 96. o.

¹⁵ TURI: A címer- és a zászlókérdés a közös intézményeknél. 1005. o. Hasonló véleményen volt Kmety is. KMETY: Nemzeti szimbolumaink térfoglalása. 354. o.

¹⁶ KMETY: Nemzeti szimbolumaink térfoglalása. 353. o. Ezért tartotta fontosnak a megfelelő szimbólumok alkalmazását Kmety. Olyan lényeges különbségeknek tartotta, amelyek nem üres formaságok egy állam életében, hanem amelyeknek igen fontos közjogi jelentőségük van.

¹⁷ Uo. 354. o.

a megvalósítás útjába. Nehéz volt áttörni az osztrák közjogi iskola tanait, amelyekben a centralisztikus államelmélet gondolata jelent meg. Sok támogatója volt a „Nagy-Ausztria”, a „Gesammt-Monarchie” felfogásának is.¹⁸ „Ezek miatt kellett bizottságot, tanulmányozni, tárgyalni a végtelenségig; ezért kellett húzni, halasztani, halogatni; majd megpihentetni, majd ismét megbolygatni, most elejteni, majd megint fölvenni a fonalat. Kormányok mentek, kormányok jöttek; az utóbbiak átvették a címer-problémát, mint terhes örökséget.”¹⁹

A képviselők alkotmányjogi és jogtörténeti szempontból értelmezték a címerrendezést. Polónyi Géza hivatkozott az 1848:21. törvénycikkre, amely kimondta, hogy a nemzeti színeknek szerepelniük kell az ország címerében.²⁰ Szerinte a független államiséggel ellentétben az, hogy külön címet állapítottak meg a végrehajtás ügyeinek intézésére. Az ország címerét és az állami jelvényeket nem tekintették közösnek. Ebből kifolyólag kérdéseket intézett a miniszterelnökhöz, gróf Tisza Istvánhoz. Arra szeretett volna választ kapni, hogy alkotmányellenesnek tartja-e a címerrendezést. A devise utal-e valamilyen birodalmi egységre? Milyen jogszabályokkal lehet alátámasztani azt az intézkedést, hogy a címerrendezésre vonatkozó jogot elvonták a törvényhozástól? Milyen ügyekben alkalmazzák a „közösnek” nevezett kiscímet, amely az egyesített állami címer kellékeit nélkülözi? Milyen pecsétet és zászlókat fognak használni a közös szervek? Hogyan egyeztethető össze a magyar alkotmányos hagyományokkal az, hogy az 1915. október 11-én kibocsátott hadiparancs miniszteri ellenjegyzést nem tartalmaz? Biztosítva van-e a magyar honvédség zászlójának és a magyar népfölkelők jelvényének az érvényesülése akkor, ha az illető személyek a közös hadsereggel együtt, egy csapatba vannak beosztva?²¹ A miniszterelnök válaszát megelőzően maga a képviselő is kifejtette véleményét.

Az alkotmányos hagyományok miatt felvetődik a kérdés, hogy a törvényhozást vagy a királyt illette meg a címerrendezés. 1848-ig ez a király jogköre volt. Ezt követően azonban törvényben (1848:21. tc.) rendelkeztek róla. A kiegyezés után pedig erről a törvényhozás nem rendelkezett. Polónyi szerint nem is kellett, mert a törvényhozás úgy gondolta, hogy a

¹⁸ Túri is hangsúlyozza, hogy ez a felfogás igen elterjedt volt az osztrák közjogi felfogásban. TÚRI: A címer- és a zászlókérdés a közös intézményeknél. 1009. o. Vö. KMETY: Nemzeti szimbolumaink térfoglalása. 354. o. Barabási Kun József is kiemeli ezt a problémát, hiszen szerinte „ez a címerrendezés valósággal szemléltető oktatást nyújt a centralista osztrák közjogászoknak”. In BARABÁSI KUN: Bernatzik tanár és az új címerrendezés. 11. o. Horváth János pontosan közölte a megállapított címer leírását. HORVÁTH János: *A magyar királyság közjoga*. Budapest, 1894. 116. o. Lásd még FERDINANDY Gejza: *Magyarország közjoga (Alkotmányjog)*. Budapest, 1902. 191. o.

¹⁹ KMETY: Nemzeti szimbolumaink térfoglalása. 354. o.

²⁰ TOMCSÁNYI Mór: *Magyarország közjoga*. Budapest, 1932. 132. o.; Kiss István: *Magyar közjog. (Magyar államjog)*. Eger, 1886. 136. o. Ugyan ez a jogszabály újra felvetette a háromszínű polgári rózsát. HORVÁTH: *A magyar királyság közjoga*. 115. o. Lásd még FERDINANDY: *Magyarország közjoga (Alkotmányjog)*. 19. o.

²¹ KN, 277–278. o. Az 1868:61. tc. 18. §-a és az 1912:31. tc. 16. §-a alapján az uralkodó nevének kezdőbetűivel ellátott, az ország színeit és címerét tartalmazó zászlót kellett alkalmazni. A népfölkelőknél a nemzeti színű karkötőt kellett hordani az 1868:62. tc. 7. §-a alapján.

közös ügyeknek nem kell címer. „A czimer az ország czimere és nem az ügyek czimere.”²² Tudva nem foglalkoztak a kérdéssel, és ahol szükségesnek vélték, ott az adott törvényben rendelkeztek róla (például 1867:16. tc. a kereskedelmi hajók zászlójáról).²³

Az elintézés módja sem felelt meg a magyar közjogi hagyományoknak. A vitát az váltotta ki, hogy lehet-e egy ilyen kérdést királyi kéziratban, kormányrendeletben vagy egyáltalán a törvényhozás megkerülésével szabályozni. Polónyi szerint néhány államférfi úgy fogta fel a kézirat jelentőségét, hogy az az 1848:21. tc. végrehajtási rendelete. Szerinte ebben az esetben erről nem beszélhetünk, mert itt egy közös címer megalkotásáról van szó. A végrehajtó hatalom új kinyilatkozásáról beszélhetünk, a közös miniszter által ellenjegyzett, királyi kézirattal való törvényhozási aktusról. „Mert maga tény, hogy egy állam czimere más államéval közösen applikálható legyen, ha csak a törvényhozás erre külön meghatalmazást a végrehajtóhatalomnak nem adott, csakis törvényhozási uton s annak erejével rendelhető el.”²⁴

A képviselő arra a következtetésre jutott, hogy a címerrendezést csak törvényhozási úton lehetett volna megoldani. Az 1883:18. tc. indokolása is ezt tartalmazta. Ez azonban csak a magánosokra vonatkozott.²⁵ A logikai érvelést tovább folytatva azt a megállapítást tette, hogy ha a magánosok esetében is megkívánják a törvényhozást, akkor az országos ügyekben is. Kmety nem értett ezzel egyet, „mert ebben a címerhasználatban egyrészt az 1848. évi 21. törvénycikknek, másrészt pedig az 1867. évi kiegyezési törvénynek csak foganatosítását” látja.²⁶ E két törvénycikk rendelkezéseire hivatkozva nem tartotta szükségesnek a törvényi szabályozást. Azonban nem utasította el annak a lehetőségét, hogy a címerhasználatot és leírást törvénybe iktassák. A király joga nem zárta ki, hogy a címerrendezés törvénybe legyen foglalva, amely elősegíthetné, hogy közjogilag „kifogástalan elnevezésekkel jelöltessek; mert a törvénybe, a királyi leiratba és címerleírásokba becsúsztott kifogásolható elnevezések felvehetőek nem lennének.”²⁷

A kézirat báró Buránhoz szólt, mint „Házam miniszteréhez” és külügyminiszterhez. Ez újabb közjogi problémát vetett fel. A miniszternek nem volt joga rendelkezni a nemzeti címer felett és ellenjegyezési jogot gyakorolni. Kérdés, hogy a magyar közjogban egyáltalán ismeretes-e a „Házam minisztere” (Minister meines Hauses) titulus, és mikor állapították meg alkotmányjogi felelősségét. A magyar törvények nem ismerték. A Hausgesetz hozta

²² KN, 278. o.

²³ Polónyi utalt Széll Kálmán miniszterelnök beszédére (1902), aki szerint a címer és zászlóhasználat törvénytelen. Ezzel a véleménnyel a képviselő nem értett egyet. KN, 279. o.

²⁴ KN, 279. o.

²⁵ A magánosok címerhasználatára esetén kiemelte Nagy Ernő, hogy az csak miniszterelnöki engedéllyel volt lehetséges. NAGY: *Magyarország közjoga (Államjog)*. 76–77. o. Ugyan erre a jogszabályra hivatkozik Kiss: *Magyar közjog*. 139–140. o. Ferdinandy szerint a miniszterelnök a belügyminiszter, illetőleg a bán véleményének meghallgatását követően döntött. FERDINANDY: *Magyarország közjoga (Alkotmányjog)*. 192. o.

²⁶ KMETY: *Nemzeti szimbolumaink térfoglalása*. 356. o.

²⁷ Uo.

létre ezt a címet, és kimondta, hogy a miniszter nem vonható felelősségre. Polónyi szerint a „házi statutumok” a magyar alkotmányos életben hallgatólagosan elismertek ugyan, de nem tekinthetők törvénynek.²⁸ A Hausgesetz ide vonatkozó rendelkezése a császári házról (das Kaiserhaus), és nem a királyi házról beszél. Megállapítja hatáskörét, de nem mondja meg, hogy joga van-e az ország címere felett rendelkezni. A külügyminiszter hatáskörét pedig az 1867:12. tc. határozta meg, ahol szintén nem találunk olyan rendelkezést, amely a címer magállapítására vonatkozna.²⁹ Ábrahám Dezső teljesen egyetértett Polónyi felszólalásával: szerinte sem lehet 1848 óta ilyen jelentős kérdésben „czézarisztikusan” intézkedni.³⁰

Azzal, hogy a minisztérium a címerleírásnál rendeletében kijelentette, hogy ezt a rendeletet a törvényhozás további intézkedésének fenntartásával bocsátja ki, elismerte, hogy a címerrendezés kérdésében törvényhozás útján kell intézkedni.³¹

A miniszterelnök válaszában csak nagyon röviden tért ki az egyes kérdésekre. Szerinte csak így lehetett a közjogi viszonyoknak megfelelően ábrázolni a két ország viszonyát. Külön kitért Dalmácia és Bosznia címerábrázolásra és a pajzstartók megjelenítésére.³²

Komoly problémát okozott a monarchia szó értelme és jelentéstartalma is. A véderőtörvény csak területi vonatkozásban említette (1912:30. tc.). Azt azonban meg kell jegyezni, hogy van a szónak egy területi értelmén túlmutató közjogi jelentése is. Ebben az esetben azt jelenti, hogy Ausztriának és Magyarországnak egy monarchája, uralkodója van, amely így nem uralmi formát jelöl, hanem csak az uralkodó személy azonosságát. Barabási Kun József szerint ezt „a közjogilag egyedül helyes értelmezést az új közös címer leírása, mely szerint ez az »elválaszthatatlanul monarchiaként egyesült két államnak: Ausztriának és Magyarországnak, külön-külön zárt egészét alkotó« címerét állítja egymás mellé és köti össze az uralkodóháznak genealógiai címerével”.³³

A Ströhl által tervezett középcímer „különösen a magyar stil szempontjából nem felel meg a követelményeknek”.³⁴ Csánki Dezső azt mondta, hogy nagyon csúcsíves formájú, amelynek következtében egy kicsit megnyúlt a magyar Szent Korona. Ez azért történt, hogy alkalmazkodjon a hosszabb osztrák császári koronához.³⁵

²⁸ Példaként a trónöröklés rendjét hozta fel a képviselő. KN, 280. o.

²⁹ Polónyi szerint még külügynek sem tekinthető. A belügyekben pedig nincs joga intézkedni a külügyminiszternek. KN, 280. o.

³⁰ KN, 540. o.

³¹ Az 1895. évi Bánffy-féle címerrendezésről szóló rendelet is ezzel kezdődik. KN, 281. o.

³² A Dalmácia esetében az 1868:30. tc. alapján jártak el. Figyelembe vették az 1874. évi királyi leiratot is az elhelyezés megoldásánál. A különböző pajzstartókat nem vélte esztétikailag helyesnek, de ezáltal mégis ki-
fejezésre jut a két ország önálló államisága. KN, 290–291. o.

³³ BARABÁSI KUN: Bernatzik tanár és az új címerrendezés. 24. o.

³⁴ CSÁNKI: Az új magyar úgynevezett közös címeréről. 26. o.

³⁵ Azt is megjegyezte Csánki, hogy a magyar középcímeren lévő angyalok méltóságteljesebbek, és nem „tánczlejtést” végeznek. Természetesen elismeri, hogy heraldikailag aligha lehetett volna jobban ábrázolni a közös ügyekkel bíró két állam egyenjogúságát. Uo. 27. o.

A különbséget a két korona között a jellegükből adódó eltérések adták. A II. Rudolf-féle, a későbbi osztrák császári korona jellegzetesen hosszúkás, süveg alakú, míg a Szent István-korona inkább kerek, bizánci stílusú volt. Az ebből adódó eltérések külsőleg esetleg disparitást tükröztek, de semmiképpen nem eredményeztek változást a közjogi helyzeten. Ebből csak a két hatalom eltérő, történelmi különbözőségeit lehet kiolvasni. A heraldikai ábrázolásban tehát ez nem jelentett alárendeltségi viszonyt a magyar államra nézve. Az uralkodói jelképek egyenjogúan szimbolizálták a császári és a királyi apostoli hatalmat. Mindkét esetben az adott ország szuverenitása is megmutatkozott.³⁶

A királyi ház címerének közepén történő elhelyezése megfelelő volt, mert kifejezte az uralkodó személyének azonosságát. Hasonló ábrázolásra már korábban is volt példa, amikor a királyi család címere beleilleszkedett az államcímberbe (például az Anjouk lilioma, Corvin Máttyás hollója vagy a Habsburgok szív pajzsa 1874-ben). Ez nem jelentett mást ebben az ábrázolásban, mint az uralkodó család azonosságát, „a »personális uniót«, a pragmatika szankcióban megállapított együttbirtoklást”.³⁷ Erre utalt a címer alatti szalagon lévő latin szöveg.

Az egymás mellé helyezett címerábrázolásról nem lehet azt mondani, hogy így egy-egyes állam jött volna létre. Nem lehet még „egységes címerről” sem beszélni, mert abban a két állam címere szerepel. Helytelen lenne azt kijelenteni, hogy e címerrel a monarchia kapott volna új címet, mert ez csak a közös szervekre vonatkozott. A monarchia itt közjogi értelemben csak a Pragmatica Sanctióból eredő és a két állam között fennálló kapcsolatot jelentette, pontosabban azok együttbirtoklását. Kmety lehetetlennek tartotta a monarchia állami címerrel való felruházását, mert az csak akkor lett volna lehetséges, ha a két állam egybeolvadt volna.

A két címernek egymás mellé való elhelyezése pontosan azt szimbolizálta, hogy a két ország nem jelentett egy harmadik, magasabb rangú államot. Mindkét ország – a közös ügyeket leszámítva – teljes önállósággal és szuverenitással rendelkezett, hiszen „sem a *pragmatica sanctio*, sem a 67-iki törvény nem teremtett semmiféle államjogi egységet a két állam között”.³⁸ Ez a címer nem utalt arra, hogy bármiféle államjogi egység jött volna létre a két állam között, hiszen azokat csak az uralkodóház címere kötötte össze.³⁹ E logikai értelmezés alapján Ausztriának és Magyarországnak nem volt egyesített címere, csak egymás mellé helyezett címerai, hiszen közjogi értelemben minden címerpajzs önálló egészet alkot. Ezen még az a korábban már említett tény sem változtat, hogy a két ország címerét a Habs-

³⁶ ILLÉS: A közös intézményeink használatára rendelt címerek jogi jelentősége. 15. o.

³⁷ KMETY: Nemzeti szimbolumaink térfoglalása. 355. o. Ezt emeli ki Túri is, hiszen szerinte is csak az uralkodóház azonosságát jelképezi. TÚRI: A címer- és a zászlókérdés a közös intézményeknél. 1006. o.

³⁸ TÚRI: A címer- és a zászlókérdés a közös intézményeknél. 1006. o. Barabási Kun József is hasonló véleményen volt. BARABÁSI KUN: Bernatzik tanár és az új címerrendezés. 15. o.

³⁹ Egyesített címerről sem lehetett beszélni, mert a királyi leirat csak a Bosznia címerével kibővített magyar címet nevezte a magyar Szent Korona országai egyesített címerének. TÚRI: A címer- és a zászlókérdés a közös intézményeknél. 1006. o.

burgok genealógiai címere kötötte össze. Túri szerint ezt a címet a közös intézmények használatára rendelték, amely „ha nem is címere egy államjogilag egységes monarchiának, de kétségkívül utal a monarchia létezésére”.⁴⁰ A két állam közötti kapcsolat alapja a közös uralkodó volt. Szerinte ez a címer nem fejezett ki mást, amikor a monarchia létezésére utalt, mint egy olyan kapcsolatot a két ország között, amely dualisztikus, paritásos alapon nyugodott. Ezt a Habsburg-ház címere sem változtatta meg, „sőt a rajz, hogy az uralkodó címere egyforma magasságban nyugszik a két állam címerén, ezt eléggé szimbolizálja”.⁴¹ Ezért azt mondhatjuk, hogy a címerpajzsok elhelyezése közjogi szempontból helyes volt.

Egyet lehet érteni Illés József azon véleményével, miszerint ez a heraldikai ábrázolás nem jelentette a két ország összeolvadását vagy önállóságuk megszűnését. Szerinte „egy címerpajzs egy jogi egység. Ez az individualitás, ez a jogi egység nem szűnik meg, ha a címertpajzsok egymás mellé állítva összefüggésbe kerülnek.”⁴² Mert másképp kellett volna ábrázolni azt az államjogi kapcsolatot, ami bekebelezéssel jön létre. Ebben az esetben az annektált állam címere belekerült volna a területet megszerző ország címerébe.

Hasonlóképpen vélekedett Barabási is, aki szerint az „olyan államkapcsolat, melynek saját külön alkotmánya, külön törvényhozó szerve és külön törvényhozó hatalma nincs: az ilyen politikai alakulat valóban csak egynémely politizáló jogász fantáziájában élhet, mint a hozzá tartozó államok felett álló külön, harmadik állam”.⁴³

Megoszlott a vélemény a címerek alatt elhelyezett szalagról és az azon szereplő „indivisibiliter ac inseparabiliter” jelmondról (devise).⁴⁴ Ennek jelentése az volt, hogy Magyarország és az osztrák örökös tartományok feletti uralom feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul a Habsburg-uralkodót illette a törvényben meghatározott öröklési rend szerint. Ez a szóösszetétel nem egyéni jellegű, nem egy uralkodócsaládhoz kapcsolódott, hanem alkotmányos jelentőségű törvényből vett részlet.

A szöveg nem változtatott a két ország kapcsolatán, mert a heraldika szabályai szerint a címereken kívül elhelyezkedő jelmondat „külső dísz”. A két állam címere fölött lévő genealógiai ábrázolással kell kapcsolatba hozni e szavakat. „A devise nem jelent mást, mint a genealógiai címert által jelzett uralkodóház uralma alatt álló államok oszthatatlan és elválaszthatatlan együttes birtoklását.”⁴⁵

⁴⁰ Uo. 1006–1007. o.

⁴¹ Uo. 1007. o. Ezt az elgondolást támasztja alá Illés is. ILLÉS: A közös intézményeink használatára rendelt címerek jogi jelentősége. 14–15. o.

⁴² ILLÉS: A közös intézményeink használatára rendelt címerek jogi jelentősége. 14. o.

⁴³ BARABÁSI KUN: Bernatzik tanár és az új címerrendezés. 26. o. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy a kiegyezésről szóló osztrák törvény a delegációkat a közös ügyek tekintetében törvényhozói hatalommal ruházta fel. Ellenben a magyar törvényben ez másképp került szabályozásra, amelyhez alkalmazkodtak a társország politikusai. Így az osztrák jogszabály szokásjogilag alkotmányváltozást (Verfassungswandlung) szenvedett. Uo. 25. o.

⁴⁴ 1723:2. tc. 7. §. E szavak értelméről elég hosszasan értekezett Polónyi Géza képviselő is. KN, 281–286. o.

⁴⁵ ILLÉS: A közös intézményeink használatára rendelt címerek jogi jelentősége. 15. o.

Túri Béla szerint ez sem jelentett különösebb problémát, ha a latin szavak értelmét pontosan megvizsgáljuk. Ugyanis szerinte a címerpajzson kívül található szalag inkább díszítő jelleggel bírt, de semmi esetre sem tulajdonítható neki akkora jelentőség a heraldika nyelvén, hogy az teljesen más értelmet adjon a címernek a fentebb vázoltaknál. Azt azonban megjegyezte, hogy e kifejezés félreértelmezésre adhat okot, és közjogilag sem tartja a legprecízebbnek.⁴⁶ Mivel az új címert a közös intézmények használatára rendelték, „nincs is helyén a két államnak »feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul« együttes birtoklására való utalás, mert az 1867-iki törvényben is többször ismételt »indivisibiliter ac inseparabiliter« szavak csak a két államnak »feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul« való együttes birtoklására vonatkoznak, nem azon közös intézmények jellegét vagy stabilitását jelzik, melyeket az 1867-iki törvény teremtett”.⁴⁷

A közös intézményeknél a paritásos dualizmusnak kellett érvényesülnie, amelyre a fentebb említett szavak nem vonatkoztak. Az 1867-es kiegyezés intézményes kapcsolatot hozott létre a két ország között, amely az előbb említett elven nyugodott. „Azt pedig bizonyára a rajzoló sem gondolták, mert túlságosan erőszakolt felfogás lett volna, hogy az indivisibiliter ac inseparabiliter szavak átvitlen arra vonatkoznak, hogy minden közös intézménynél, illetve a közös szervek minden funkciójánál a két feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul birtoklandó államok külön akarata esik egybe és fejeződik ki.”⁴⁸

Bernatzik arra hivatkozott, hogy ezeket a szavakat a törvény szövegéből kiemelve helytelenül lehet értelmezni, mivel szerinte az elválás jogi lehetősége megvan, mert „jogilag ez az unió nem elválaszthatatlan, mert hiszen a magyar *pragmatica sanctio* (a királyi hitlevél 4. pontja szerint is) a Habsburg-ház trónöröklési jogát a magyar Szent Korona országaiban kifejezetten csak az I. Lipót leszármazóira korlátozta.”⁴⁹ Ezek alapján az összekötő jelmondat szerint helyesebb lenne, ha a következőképp szólna: „*Inseparabiliter usque ad exitum sexus Leopoldini*”. Barabási szerint ez az elméleti fejtegetés csak merő szórszálhasogatás, „jól felfűjt szappanbuborék”.⁵⁰

A két ország címerének pusztán egymás mellé helyezése nem fejezte volna ki a két állam közjogi viszonyát. Nem lehetne tudni azt, hogy a két országnak közös uralkodója van. Az is egyfajta megoldás lehetett volna, hogy mindkét ország címerébe felvették volna az uralkodóház szív pajzsát. Ez ugyan kifejezte volna az uralkodó személyének az azonosságát, de nem utalt volna egyéb kapcsolatra a két ország között. Egyet kell érteni

⁴⁶ Szerinte a *Pragmatica Sanctio*, amelyből e szavak származnak, a nőági öröklés rendjét határozta meg, amely az uralkodó ház azonosságát jelenti, de csak bizonyos kereteken belül. TÚRI: A címer- és a zászlókérdés a közös intézményeknél. 1007. o.

⁴⁷ Uo. 1007–1008. o.

⁴⁸ Uo. 1008. o.

⁴⁹ BARABÁSI KUN: Bernatzik tanár és az új címerrendezés. 18. o.

⁵⁰ Uo. 20. o.

Illés József azon véleményével, hogy ez nem felelt volna meg a Pragmatica Sanctio rendelkezéseinek sem, nem is beszélve az 1867:12. tc.-ben lefektetett intézményes kapcsolatról.⁵¹

Éppen a közös ügyek végett az sem lett volna megfelelő megoldás, hogy egy pajzsban ábrázolják a két ország címerét. Nem lehetett tehát „címeresztétikai szempontoknak alárendelni azt a mindenkifelett álló közjogi követelményt, hogy minden félreértést kizáró heraldikailag hű kifejezést nyerjen az a tény, hogy itt semmiféle közös államiság által nem csorbitott két állami szuverénítás, két szuverén állam egyesülése van jelen. Csak két állam és nem egy harmadik, egy összállam is.”⁵²

Ausztriának ezt megelőzően nem volt a magyar államhoz hasonló állami címere. Ennek megalkotása nem volt egyszerű feladat, mert kérdésként merült fel, hogy mely címerek kerüljenek bele az új osztrák állami címerbe. A végeredmény azt lett, hogy az osztrák középcímerbe valamennyi, az osztrák császársághoz tartozó terület címerét felvették.⁵³ A királyi leirat, amely Ausztria számára címert állapított meg, egymás mellé helyezett heraldikai ábrázolásról beszélt. Az uralkodó ezt egy tollvonással intézte el.⁵⁴

Az osztrák címer megalkotásánál problémát jelentett a császári méltóságot jelképező kétfejű sas elhelyezése.⁵⁵ Nem maradhatott a korábbi ábrázolás szerint, amikor is ez a jelkép, címerhordozóként szerepelt. A mellén és a szárnyán viselte a címereket, ahogy ez a korábbi közös címereken látható. Ezért a kétfejű sasnak be kellett olvadnia Ausztria állami címerébe. „Ekként e címernek jellege adva volt: a kétfejű sast tartalmazó pajzs hátsó- vagy alappajzsúl (Rückenschild) fog szolgálni Ausztria ország- vagy tartományi illető címereinek.”⁵⁶ Az ilyen formában megállapított címer tisztán az osztrák császárságot jelképezte, amelynek következtében került a tetejére a császári korona.⁵⁷

Szintén problémaként merült fel Dalmácia kérdése. Pontosabban az, hogy jogilag Magyarországhoz, vagy pedig Ausztriához tartozik. E kérdést az ideiglenes közjogi viszonyok

⁵¹ ILLÉS: A közös intézményeink használatára rendelt címerek jogi jelentősége. 16. o.

⁵² BARABÁSI KUN: Bernatzik tanár és az új címerrendezés. 17–18. o. Vö. CSÁNKI: Az új magyar úgynevezett közös címerről. 27. o. Csánki esztétikai szempontokat is figyelembe vett volna, mert szerinte így tetszetősebb és egyszerűbb lett volna a címer.

⁵³ CSÁNKI: Az új magyar úgynevezett közös címerről. 21. o.

⁵⁴ Az osztrák jogászok között Friedrich Tezner és követői szerettek volna egy, a két állam fölött álló monarchiát megteremteni, amelynek szuverenitása mindkét ország fölött állana. Ez azonban csak félremagyarázással lett volna lehetséges Túri szerint. Túri: A címer- és a zászlókérdés a közös intézményeknél. 1009. o. A kétfejű sas előbb a Német-római Császárság jelképe volt, majd pedig 1806-tól az osztrák császári hatalmat szimbolizálta, és a sasok fejére korona került. Korábban mindig szabadon lebegett a kétfejű sas. In ILLÉS: A közös intézményeink használatára rendelt címerek jogi jelentősége. 15–16. o.

⁵⁵ A sasról mint jelképről bővebben: KAJTÁR István: Egy hatalmi szimbólum kultúrtörténeti gyökerei – sas. Jura, 1994/november. 11–17. o.

⁵⁶ CSÁNKI: Az új magyar úgynevezett közös címerről. 21. o.

⁵⁷ ILLÉS: A közös intézményeink használatára rendelt címerek jogi jelentősége. 16. o.

miatt úgy rendezték, hogy az ország címerét mindkét állam címerpajzsán feltüntették.⁵⁸ Szükséges volt ez az 1868:30. tc. 66. §-ának rendelkezése miatt, amely Dalmáciát Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok területéhez tartóznak tekintette. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy azért került bele az osztrák címerbe, mert 1814 óta Ausztriához volt csatolva. Az osztrák kiegyezési törvényben, a birodalmi képviseltről szóló jogszabályban is olyan osztrák tartományként szerepelt, amely képvislettel rendelkezik az osztrák birodalmi tanácsban. Azért került bele a jogfenntartás az 1868:30. tc.-be, mert Magyarország soha nem mondott le Dalmáciáról. Nem döntöttek el sorsát véglegesen, amit az is alátámaszt, hogy az előbb említett törvényt ugyanaz az uralkodó szentesítette, mint az 1867. évi osztrák törvényeket. „Dalmáciának közjogi hovatartozása tehát véglegesen eldöntve nincs, ép oly kevésbé, mint Bosznia és Hercegovináé. Dalmácia – habár egészen más okból – szintén az ideiglenesség jogi állapotában van a monarchia két államával szemben és marad mindaddig, míg hovatartozásának kérdése végérvényesen el nem dül.”⁵⁹

Nem volt elhanyagolható kérdés a bosnyák címer elhelyezése sem, amelyre megoldásként ugyanazt találták ki, mint a dalmát címerrel kapcsolatban. E rendelkezés azonban provizórikus volt, hiszen csak addig volt érvényben, míg e tartomány sorsa közjogilag végleges rendezést nem nyert. A magyar címerbe azért vették fel, mert „egyenesen közjogi követelmény, exequálása azon magyar közjogi álláspontnak, hogy a törvény (kir. hitlevél) és történeti jog címén, sőt a pragmatika szankció alap gondolata szerint is, az annektált tartományok szent István koronájához tartoznak”.⁶⁰

A király azzal, hogy a nagycímerből a középcímerbe helyezte át a bosnyák címet, jól tükrözte azt a közjogi állapotot, amely létrejött az annexióval.⁶¹ Kmetty nem tartotta volna helyesnek azt sem, ha mindkét állam címeréből kihagyták volna az annektált terület állami jelképét, vagy esetleg egy olyan heraldikai ábrázolást hoznak létre, amely ezt a címet a közös szerveknél használandó egyéb címerekkel együtt szerepeltette volna. „Nem pedig azért, mert amint nem »közös«, nem osztrák és magyar terület Bosznia, ép oly kevésbé külön államiságú, a két államon kívül álló terület, tehát nem külön harmadik állam a kir. család uralma alatt (trializmus).”⁶²

⁵⁸ CSÁNKI: Az új magyar úgynevezett közös címerről. 21. o. Polónyi Géza is felvetette, hogy nincs megfelelően rendezve a dalmát címer, mert „benne van az osztrák kétfejű sas gyomrában”. KN, 289. o.

⁵⁹ BARABÁSI KUN: Bernatzik tanár és az új címerrendezés. 21. o. Polónyi Géza szerint csak a nagycímerben szerepelhetne igénycímerként. KN, 289. o.

⁶⁰ KMETTY: Nemzeti szimbolumaink térfoglalása. 356–357. o. A bosnyák címer használata nem idegen a magyar heraldikában, mert folyamatosan szerepelt az ún. nagycímerben és az ünnepélyes közjogi aktusokban (koronázás).

⁶¹ Az osztrák címerbe való felvételt nem tartotta helyesnek Kmetty, mert szerinte „Bosnyákország semmiképp nem paritásos közös ország”. Uo. 357. o. Bosznia heraldikai ábrázolásához lásd még HOLUB József: Bosznia címere. Turul, 1917/35. 54–58. o.; SUFFLAY Milán: A Társországok címerai. Turul, 1917/35. 50–54. o.

⁶² KMETTY: Nemzeti szimbolumaink térfoglalása. 357–358. o. Hasonló véleményen volt Csánki Dezső is. CSÁNKI: Az új magyar úgynevezett közös címerről. 22. o.

A címerrendezés újabb közjogi problémát vetett fel, amely az 1868:30. tc. 62. §-át érintette, amelyet az 1916:15. tc. a következőkkel egészített ki. A közös intézmények használatára rendelt kiscímer Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok címerének csak azt a részét tartalmazta, amely ezüsttel és vörössel volt sakkolva. Ez egységesen fejezte ki az előbb említett országokat.⁶³ Ezt a középcímer esetében nem kellett szabályozni, mert ott ezek az országok külön kaptak helyet. Az ideiglenes állapot bemutatására nem találtak más megoldást, mint hogy mindkét ország címerébe felvegyék a két állam jelképét.⁶⁴

Erdély címerének elhelyezése is vitát váltott ki. Polónyi szerint a nagycímerben csak mint emlékcímer szerepelhetne, mert már régen nem kapcsolt rész. Erdély az 1848:7. tc. értelmében Magyarországgal egységes országot alkot.⁶⁵

Nem lehetett elvárni a címerfestőktől, hogy a heraldikai ábrázolásban kifejezzék a közös ügyeket (a külügyet, a hadügyet és az ezekre vonatkozó pénzügyet). Voltak olyan közjogászok (például Edmund Bernatzik), akik emiatt tisztán perszonális uniót olvastak ki a középcímerből, hiányolva a reálunió megjelenítését. Barabási Kun József nem értett egyet ezzel a nézettel teljesen, mert ennél részletesebb címerábrázolást már nem lehetett volna megvalósítani. Nem lett volna célszerű feltüntetni a közös ügyeket a címerben. A paritásos viszonyt ez a megoldás is megfelelően ábrázolta. Kérdés, hogy lehetséges lett volna-e. Erre a kérdésre Barabási a következő szavakkal válaszolt. „Feltéve, hogy heraldikai-technikai szempontból lehetséges, nem kellett-e jogosan attól tartani, hogy a túlhajtott részletezés a heraldikai ábrázolásban elhomályosítja az osztrák-magyar viszony két leglényegesebb jegyét: a paritásos dualizmust és azt, hogy ez a monarchikus unió a fejedelem fizikai személyazonossága ellenére nem csorbítja a két állam szuverenitását?”⁶⁶

Természetesen a címer megváltoztatásának egyenes következménye volt a magyar állami pecsét átalakítása is. A legfelsőbb királyi kézirat szerint a pecséten az új, egyesített magyar címer szerepelt a pajzstartó angyalokkal, amely körül a következő felirat szerepelt: „Első Ferencz József Isten Kegyelméből Ausztriai Császár, Csehország Királya sat. És Magyarország Apostoli Királya.”⁶⁷ Nagyon jelentős változás volt ez, hiszen számos közjogi területet érintett.

Nem szabad megfeledkeznünk a hadizászlók címerrendezéséről sem, mert 1915-ben bocsátotta ki az uralkodó a hadsereggel és a haditengerészettel kapcsolatos zászlórendezésre vonatkozó leiratát. Tette ezt azért, hogy a zászló megfelelő jelképe legyen annak a közjogi kapcsolatnak, amely a két ország között fennállt.⁶⁸ Ennek értelmében a hadsereg

⁶³ Az új magyar és a közös intézmények használatára rendelt új címerek. 10–12. o.

⁶⁴ BARABÁSI KUN: Bernatzik tanár és az új címerrendezés. 22. o.

⁶⁵ KN, 290. o.

⁶⁶ BARABÁSI KUN: Bernatzik tanár és az új címerrendezés. 11–16. o.

⁶⁷ Az új magyar és a közös intézmények használatára rendelt új címerek. 9. o.

⁶⁸ BARABÁSI KUN: Bernatzik tanár és az új címerrendezés. 9. o.

zászlaja és vezérzászlója egyik oldalán Ausztria és Magyarország egymás mellé helyezett címere szerepelt, amelyet az uralkodóház címere és a Pragmatica Sanctio már fentebb említett jelmondata kötött össze. A másik oldal „közepére Névjelvényem, sarkaiba pedig váltakozva az osztrák császári korona és a magyar Szent Korona” került.⁶⁹ A zászló alapszíne fehér volt, amelynek szélein váltakozva fekete-sárga és vörös-fehér-zöld lágívek helyezkedtek el.⁷⁰ A színek tekintetében hasonlóképpen nézett ki a tengerészeti lobogó is, amelyen helyet kapott az Ausztriai ház és az ősi magyar címer.

A hadi- és hajóhadparancs a közös hadsereg számára állapított meg zászlót, amelynek két oldalán a fentebb már említett és közjogi szempontból nem kifogásolható egymás mellé helyezett címer található.⁷¹ Ezt hangsúlyozta Kmety Károly is, aki szerint ez a címerhasználat „megfelelő és találó a valóságosan közös jellegű szervek és intézményekre nézve, amelyeknél igazán együttesen (közösén) fennforog a császári és királyi, az osztrák és magyar közjogi jelleg, de nem igazán hű kifejezője a magyar katonaság csapatai közjogi természetének”.⁷²

E leirat tehát különböző zászlót rendelt a szárazföldi és a tengeri hadsereg számára, amely közjogi értelmet nyert. Az uralkodó a tengeri flottákat a családhoz közvetlenül kötődőbbnek vélte, mint a szárazföldi csapatokat. A magyar közjog azonban ezt nem nagyon vette figyelembe. „Törvényeink értelmében a mi haditengerészetünk ép úgy osztrák és magyar, ép oly értelemben császári és királyi és közös haderő, mikép a szárazföldi hadsereg.”⁷³

A kiegyezési törvény a vezérlet, vezénylet és a belservesztet kialakításának a jogát a haditengerészetre is értette. Az „egész és összes” hadsereg pedig a tengeri flottát is jelentette, amely szintén magyar és osztrák hadtestekből állt. „Ezek szerint a szárazföldi és tengerészeti közös hadseregek teljesen egy és azonos közjogi természete nem igen vonható kétségbe és így az egy és azonos címer- és zászlóhasználat egészen indikálva volna. Egyéb szempontoknak a legfontosabb közjogi szempont fölé emelését jelenti az, ha a haditengerészet címere és színei a hadseregtől oly lényegesen eltérőleg állapítottak meg.”⁷⁴

Kmety a leirat alapján az egész hadsereget közösnek, császárinak és királynak egyaránt vélte. Szerinte csak így lehet elfogadni azt, hogy a magyar csapatok zászlója egy olyan lobogó lett, amely az osztrák császárság és a magyar királyság színeit felváltva tartalmazza. Szerinte igazán megfelelő közjogi szabályozás az lett volna, hogy a magyar csapatok

⁶⁹ KMETY: Nemzeti szimbolumaink térfoglalása. 358. o.

⁷⁰ TURI: A címer- és a zászlókérdés a közös intézményeknél. 1004. o., ILLÉS: A közös intézményeink használatára rendelt címerek jogi jelentősége. 16. o.

⁷¹ TURI: A címer- és a zászlókérdés a közös intézményeknél. 1009–1010. o. A hadi és hajóhadparancsról KAJTÁR István: Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe. Budapest–Pécs, 2004. 112. o.

⁷² KMETY: Nemzeti szimbolumaink térfoglalása. 361. o.

⁷³ Uo. 358–359. o.

⁷⁴ Uo. 359. o.

zászlója a magyar nemzeti szint és a magyar korona egyesített címerét viselte volna. Ezt kellett volna alkalmazni az osztrák csapatok tekintetében is. Csak a szorosan vett közös katonai hatóságok és szervek címer- és zászlóhasználatára tekintetében lehetett volna elfogadni a fentebb elmondott szabályozást, ahogy az megtörtént a közös szerveknél.

A hadsereg mindkét része azonos megítélés alá esett közjogi szempontból. „Törvény és jog szerint a ma élő magyar állam élő címere és lobogója az, ami a közös hatóságoknál és a hadizászlón is mint a magyar állam címere és nemzeti színe szerepel.”⁷⁵ A paritásos dualizmus érvényesült a zászlón elhelyezett címerek révén.⁷⁶

A parancs továbbá azt is tartalmazta, hogy a régi zászlók az ezredeknél maradnak és azokat csak szükség esetén fogják kipótolni az új címeres lobogóval. Meghatározta az uralkodó, hogy egy erre kijelölt napon kell felvonni az új zászlót. „Legyenek ezek a rendelkezések a legtávolabbi időig elő tanu jelei a monarchia összes népei áldozatkészen, öröme st együttműködő erejének, a mely olyan nemesen nyilatkozik meg Hadseregemnek és Hajórajomnak a jelen háborúban véghezvitt győzelmes hőstetteiben.”⁷⁷ Ábrahám Dezső szerint ez a megoldás nem jó, mert akkor „a czimer- és zászlókérdés megvalósításánál közjogi és czimertudósokon kívül még jó lett volna teksztitudósokat is bevonni az értekezletbe.”⁷⁸ A miniszterelnök azzal indokolta ezt a rendelkezést, hogy tiszteletben akarták tartani a katonák érzelmeit. Az új zászlókat leginkább a vezér- és jelzőzászlók esetében akarták alkalmazni.⁷⁹

Természetesen a leirat végrehajtásával a hadügyminisztert és a haditengerészet parancsnokát bízta meg. Ez a rendelkezés nem érintette a kereskedelmi hajókra megállapított zászlóhasználatot.⁸⁰

A korábban használatos címet átmenetileg érvényben hagyták a következő szerveknél. A hadihajók tekintetében egészen az első világháború befejezését követő két évig. Az állami vállalatoknál, a hatósági és az iskolaépületeknél, a címtáblákon, a felszerelési tárgyakon, a pecséteken, a bélyegzőkön, a nyomtatványokon, a magyar királyi posta és takarékpénztár értékcikkein stb. a háború befejezésétől számított három évig. Ezzel szemben a magánintézmények számára öt éves türelmi időt állapítottak meg. A határidőket azonban indokolt esetben a miniszterelnök meghosszabbíthatta.

A bankjegyekkel, az értékpapírokkal és a takarékettkönyvekkel kapcsolatos címerhasználati rendelkezéseket külön jogszabályok állapították meg, csakúgy mint a fegyveres erőkre és a csendőrségre vonatkozó heraldikai intézkedéseket.⁸¹

⁷⁵ Uo. 362. o.

⁷⁶ BARABÁSI KUN: Bernatzik tanár és az új címerrendezés. 10. o.

⁷⁷ Az új magyar és a közös intézmények használatára rendelt új címerek. 5. o.

⁷⁸ KN, 541–542. o.

⁷⁹ KN, 543–544. o.

⁸⁰ Ezt az 1908:12. tc. határozta meg. Az új magyar és a közös intézmények használatára rendelt új címerek. 10. o.

⁸¹ Uo. 10. o. A Monarchia nagycímerének megállapítását későbbre halasztották. BARABÁSI KUN: Bernatzik tanár és az új címerrendezés. 12. o.

A középcímer heraldikai ábrázolásával kapcsolatban felmerülő érvek és ellenérvek felsorakoztatása mellett azt kell mondanunk, hogy a közös szervek használatára rendelt középcímer megpróbálta kifejezni azt a közjogi viszonyt, amely létrejött Ausztria és Magyarország között 1867-ben. A paritásos dualizmus megjelenítésére törekedtek a címer megalkotásánál, amely hozzájárult ahhoz, hogy érzékeltesse Magyarországnak az Osztrák–Magyar Monarchiában elfoglalt helyét.

Azt azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy néhányan (például Csánki Dezső, Kmety Károly stb.) úgy vélték, hogy további pontosításra vár a címerábrázolás, mert „a jogi és a tényleges helyzet teljes harmóniáját, a szimbolizálás teljes közjogszerűségét még nem” érte el.⁸² Erre azonban a háború után már nem kerülhetett sor.

⁸² KMETY: Nemzeti szimbolumaink térfoglalása. 362. o. Vö. CSÁNKI: Az új magyar úgynevezett közös címerrel. 26–27. o.